

Guidad tur till LUS och litteratur

Ingen ifrågasätter att ett rikt utbud av böcker stimulerar elevers läsande och intresse för läsning och litteratur. Att se böcker som ett nav i skolans verksamhet känns inte heller kontroversiellt. För att lära sig läsa, behöver man läsa mycket och ofta. Man lär sig inte simma med mindre än att man övar och man blir inte bra på att simma om man inte simmar ofta. På samma sätt blir man en bra läsare genom att läsa. Läsmängden ger läserfarenhet och är central för läsutvecklingen. Men läserfarenheten behöver skjuts av läslusten, så att orken att ta sig an de mer krävande böckerna uppstår. De som inte läser så mycket, väljer ofta under flera år böcker med en mer lättillgänglig layout. Det läsfrämjande arbete som skolan sysslar med handlar om att väcka viljan och lusten att läsa. Det är dock viktigt att intresse och inte bara teknisk läsnivå får styra bokvalet. Läskvaliteter kan inte enkelt definieras av texter. Läsättet och läserfarenheten är avgörande när man bedömer läskvalitet.

Målet med LUSguiden är att ge en bild av/vara en ciceron till en del av dagens unga litteratur, som är rik och mångsidig, och det i förhållande till LUS (Läsutvecklingsschemat). Det är inte relevant att entydigt placera en viss bok på en viss LUSpunkt. Vi har istället valt att placera dem i spann. Inom spannen är böckerna indelade efter t ex ämne, tema eller genre. Dessa spann korresponderar med spann av läskvaliteter i LUS.

LUSguiden är därmed även en ledsagare till LUS och de kvaliteter i läsutvecklingen som där beskrivs.

Våra placeringar av böcker fungerar för många barn, men det är en guide och när det gäller bokval finns inga absoluta gränser. Samma bok kan läsas på olika sätt, med olika läskvalitet, och samma bok kan tilltala läsare som har nått olika långt i sin läsutveckling. Samma bok skulle därmed kunna finnas i flera/olika spann. Grundtanken är att lärarens kännedom om barnet/läsaren, dess erfarenheter och intressen ska användas tillsammans med LUSguiden.

Med vänliga hälsningar

Birgitta Allard, Mimmi Askeljung, Margret Rudqvist

Läskvaliteter inom de olika spannen

Läskvaliteterna som tas upp här nedanför berör de punkter i läsutvecklingsschemat som beskriver kvaliteter i löpande läsning. Punkt 1, 14, 16, 17 och 19 tas därför inte upp i den här presentationen.

2-6

Inom det första spannet av barns läsutveckling är de beroende av samspel med någon som redan kan läsa. I sådana lässituationer upptäcker de många av de *konventioner* som gäller för vårt skriftspråk. Att man läser från vänster till höger, att vi läser böcker uppifrån och ner t ex. De lär sig också vad vi anser vara ”framsidan” i en bok, där man börjar läsningen.

De prövar dessa konventioner när de själva går i roll som läsare och väljer då oftast böcker som de tycker om och känner igen. Inom det här spannet utvecklar barnet ett par av de grundläggande strategier som används vid all funktionell läsning livet igenom. De känner efter hand igen vissa *ord som ordbilder* och använder sig av dem i sin läsning. De *börjar upptäcka första bokstaven* i ordbilderna. En upptäckt som kan vara ännu ett steg i att dra nytta av de ordbilder de redan är bekanta med. I detta spann är *förförståelse* en *mycket dominerande strategi*.

De väljer gärna böcker som de är väl bekanta med när de ska "läsa på egen hand". En mycket nära koppling mellan ord och bild, upprepningar och böcker som följer givna mönster rakt igenom underlättar också läsningen.

7-10

Så här långt i läsutvecklingen erövrar barnen ytterligare ett par grundläggande strategier. De börjar *dra nytta av bokstavsljuden*. Mot slutet av spannet klarar de också av att *ljuda ut lite längre ord* när så behövs. *Förförståelsen och ordbilder är fortfarande bärande grundstrategier* och barnen växlar successivt mellan dem på ett alltmer arbetsbesparande sätt.

De väljer ofta "småböcker" där text och bild samspelar så att de tillsammans bär berättelsen och föredrar till en början böcker med en eller två textrader. Mot slutet av spannet kan de ta sig igenom böcker med några fler rader per sida.

11-12

Nu har barnen tillägnat sig alla grundstrategier och kan använda dem på ett arbetsekonomiskt sätt när de läser enklare böcker. De har antagligen läst många enkla böcker och känner sig färdiga med dem. Nu vill de använda sin förmåga till att läsa "riktiga" böcker som innehåller mer sammanhängande berättelser.

Initialt upplever barnen ofta läsningen, i dessa texter, som ganska mödosam. Från att de i de lättare texterna smidigt växlat mellan strategier blir de under en period inte sällan mycket mera beroende av ljudningen.

De texter barn spontant väljer för sin läsning är tecken på deras läsförmåga och ett av flera kriterier på uppnådd läskvalitet. Genom att läsa mycket får de tillgång till en mer arbetsbesparande läsning på en ny nivå. Viljan att läsa är en viktig drivkraft för att deras läsförmåga ska befastas.

Detta är tidsmässigt ett större spann än de två föregående trots att det bara omfattar två LUS-punkter. Det är inte ovanligt att barn befinner sig här i sin läsutveckling under en längre tid, kanske ett till två skolår, innan de känner sig beredda att ta nästa steg.

Några barn "acklimatiserar" sig redan medan de läser första boken. De flesta behöver dock läsa flera böcker innan de riktigt har samma lätthet i läsningen som när de läser "småböckerna" från det tidigare spannet. En del barn till synes vilar i sin läsförmåga genom att varva med för dem enklare texter.

13

Läsningen närmar sig flytande läsning. De använder förförståelsen mer effektivt och fastnar inte lika ofta. Skillnaden i förhållande till tidigare spann är också att de fastnar på ett annat sätt. De hänger inte upp sig på ett ord om förståelsen är tydlig ändå, men kan stanna som för att "smaka" på ordet, eller som för att samla in betydelsen av det lästa. Riktningen är hela tiden framåt. De läser en sida färdigt (till sista ordet), vänder blad, börjar läsa nästa sida och stannar upp om förståelsen gått förlorad.

De förfinar strategibytena och är på god väg mot en flytande läsning, men än tar avläsningen kraft och de tröttnas av sin läsning. Den är inte helt bekväm. De väljer enklare kapitelböcker med korta kapitel, lättillgänglig text och layout.

Det är en LUSpunkt som i sig är ett brett spann i vilket de gör ett längre uppehåll. De behöver läserfarenhet, omfattande sådan av många böcker, för att befästa läskvaliteten.

15 kapitelböcker

Så här långt i läsutvecklingen bär läsningen fullt ut. Läsarna har nått stabilitet och säkerhet och läsningen i sig ställer överhuvudtaget inte till med problem. De orkar läsa längre kapitelböcker utan att tröttnas och är helt och hållet i innehållet. De har ett flöde i sitt läsande och läser obehindrat.

De läser ”riktiga” kapitelböcker, omfångsrika böcker vars innehåll bärs fram enbart med hjälp av text. De fångas av innehållet och drivs av detta att läsa vidare. De är bekväma i sin läsning. Många läser en hel del och finner nöje i att välja böcker och sitta för sig själva och läsa.

Det här är en läsning som är ingången till 18a, men för att nå dit krävs mer läserfarenhet, kanske ett par års läsande. Att ha uppnått punkt 15 är ingen garanti för att punkt 18 ska följa automatiskt. Många stannar i punkt 15. De kan läsa igenom de böcker skolan erbjuder, förstår handlingen och kan återge skeendet, dvs visar att de har förstått textens huvuddrag. De läser varje bok som en enskild bok och är nöjda med det.

18a

Bokslukandet gäller inte ”antal kilometer text” i sig, utan vad detta ”antal kilometer text” för med sig vad gäller läserfarenhet. Ökad läserfarenhet ger förbättrad läsförmåga. För att uppnå punkt 18a och erövra ett genrekunnande, måste eleverna utnyttja den förtrogenhet med mer omfattande texter de har skaffat sig i läsningen av kapitelböcker. Eleverna väljer böcker främst för att tillfredsställa läslusten och typiskt är en smalhet i genre – eller bokval. De uppskattar den enkla strukturen i en välbekant genre/serie, dvs där de har förförståelse i upplägg och skildring. När de väl har lärt känna personerna och miljön och blivit bekanta med författarens språk och uttrycksätt, går det lättare och snabbare att läsa, dvs de utnyttjar förförståelsen effektivt. *Vad de läser är inte så viktigt, för ”det är handlingen de vill åt”.*

Att sugas med och känna lust, spänning, glädje, sorg och viss igenkänning vid läsningen; att läsa för att uppleva och bli underhållen; att läsa avsevärt mer på sin fritid än vad man gör i skolan. Det ett bekvämt lässätt och de flesta stannar länge, ända tills något eller någon driver dem vidare.

18b-c

Det finns inte *ett* sätt att läsa böcker, eller romaner som det börjar röra sig om här. Läsningen påverkas av faktorer som förförståelse, ålder och läserfarenhet. Förförståelsen bestämmer läsarens sätt att gripa sig an texten, dvs läsning är en sammanhangsberoende, kontextuell, företeelse.

Läsningen är också beroende av aspekter i texternas karaktär. Många gånger är kompositionen i en roman rakt kronologisk och temat och intrigens uppbyggnad bekanta, men ändå finns djupare dimensioner. Det går att läsa romanen på ett handlingsplan, 18a-läsning, utan att beröra dessa dimensioner.

För att ringa in lässättet, och avgöra om det är 18a eller 18b, kan man lyssna på de frågor eleven ställer, eller de saker han/hon väljer att ta upp när han/hon pratar om boken. De läsare som har nått punkt 18b kan spontant ta upp diskussioner om miljöskildringar och tecknandet

av karaktärer och jämföra med liknande skildringar i annat läst. De söker mer ingående personskildringar men också mer djup i handlingarna. Det har skett en intresseförskjutning till tankar, konflikter och det psykologiska förloppet (som förklarar händelsekedjorna) snarare än till själva händelseförloppet.

Läskvaliteten 18c innebär en vidgad läsning i förhållande till 18b, ett behov av att få ut mer av läsningen än det som står på raderna. Texterna ligger närmare modern skönlitteratur och litterära texter med en ökad kvalitet i textens struktur. De är mer krävande, mer komplexa och innehåller dolda budskap.

18c-läsare är alläsare. De kan läsa flera böcker parallellt, i olika genrer eller, om de väljer samma genre, olika stilar. Ju mer de läser, desto större blir urvalet de förmår att spanna över. De söker variation hos författare vad gäller tider och epoker, verklighetsanknytning och allegori, humor och ironi, parallellhandling och kronologi, komplexa och raka intriger, persongalleriet osv. De läser på olika sätt beroende på vad de vill eller ska ha ut av texten i fråga och väljer lässätt beroende på situation och egen infallsvinkel. Det är ett medvetet val. De har förmåga att finna de djupare dimensioner, de undertoner, som finns outtalade i de texter de väljer att läsa. De är kritiska och medvetna läsare som kan röra sig fritt i texter av olika slag.